

har således ikke medtaget avisartikler, men derimod søgt at medtage duplikeret, stencileret, off-set og andet ikke bogtrykt materiale. Dette må anses for værdifuldt. Trykkeomkostninger og overhovedet en øget anvendelse af moderne tekniske hjælpemidler har begunstiget udsendelsen af ikke-trykte afhandlinger, hvis eksistens det ofte er vanskeligt at skaffe sig kendskab til. Det er et område, hvor der i høj grad er behov for et registreringssystem. Den næste tiårs bibliografi vil på dette område stå over for store vanskeligheder, som forhåbentlig ikke vil blive skyet, i et forsøg på at give et overblik over den del af den retshistoriske litteratur, der er udkommet i denne ofte uskønne, men økonomiske form. Et andet problem er, i hvilket omfang, der bør ske omtale af de retshistoriske indledninger, der findes i en række juridiske værker. Henvvisninger her til er således ikke medtaget, uanset at der i disse tilfælde ofte er tale om rets- eller idéhistoriske nydannelser eller dog sammenfatninger af værdi for retshistorikere i almindelighed.

Et så velgennemført bibliografisk arbejde som det foreliggende gør ikke blot krav på ros, det forpligter til en fortsættelse, der for indeværende tiårs vedkommende allerede imødeses med forventning.

Endelig bør i denne forbindelse bemærkes, at en oversigt over dansk retshistorisk litteratur findes i den nylig udkomne Dansk juridisk bibliografi 1950–71, udarbejdet af Jens Søndergaard, s. 463–71.

Ditlev Tamm

En udgravningsberetning med usædvanlige kvaliteter

GÜNTER P. FEHRING: UNTERREGENBACH. KIRCHEN. HERRENSITZ. SIEDLUNGSBEREICHE. *Die Untersuchungen der Jahre 1960–1963 mit einem Vorbericht über die Grabungen der Jahre 1964–1968. (Forschungen und Berichte der Archäologie des Mittelalters in Baden-Württemberg Band 1. I. Text. 311 S., II. Beilagen. III. Tafeln. Verlag Müller & Gräff. Stuttgart 1972).*

Unterregenchbach er i dag en beskeden landsby med knapt 100 indbyggere. Siden 1880, da man fandt en velbevaret karolingisk krypt under landsbyens præstegård, kun en snes meter nord for den middelalderlige sognekirke St. Veit, har stedet påkaldt sig kirkearkæologisk interesse. En serie udgravninger, som dr. Günter P. Fehring har foretaget her siden 1960, har tilfulde bekræftet lokalitetens tidlige betydning. I Unterregenchbach har der – inden for samme indhegning – ligget en »kirkefamilie« fra tiden omkring år 800. Ældst er krypten, til hvilken der har sluttet sig en ganske anselig basilika, 49 meter lang. Under sognekirken var der betydelige rester af en næsten jævaldrende, enskibet kirke, der i sit gulv havde to ejendommelige korsformede kanaler, af Fehring tolket som relikviegrave. Engang i 1000-tallets midte blev den lille kirke afløst af en basili-

ka, og der lå nu to treskibede kirker side om side. Ved samme tid opførtes lige øst for indhegningen nogle stenbygninger, antagelig *turris et curia* i en befæstet stormandsgård.

Mangelen på skriftlige kilder gør det vanskeligt at forklare stedets ældste historie. Et brev fra 1033 fortæller, at Regenbach tidligere var kejserinde Giselas arvegods, men nu tilhører kirken, og Fehring mener, at der må være tale om en form for klosteranlæg. Hvis tolkningen af korskanalerne i sognekirken er rigtig, skal man nok tillige lægge stor vægt på stedets mulige betydning som mål for fromme valfarter. Det siden 1500-tallet dokumenterede Veitsmarkt kan være et langt ældre fænomen.

Omkring år 1240 blev anlægget ramt af en altødelæggende katastrofe. Den store basilika blev jævnet med jorden, og den befæstede storgård forsvandt. På dens plads ligger dog endnu landsbyens største bondegård. Kun sognekirken genopstod efter branden, som Fehring forsigtigt sætter i forbindelse med grundlæggelsen af en borg på det nærliggende Langenberg.

Som arkæologisk publikation står værket om Unterregenbach i særklasse. Det er en smuk og statelig bog i tre bind, imponerende både i planlægning og udførelse. Intet er overladt til tilfældighederne. Med sin skematiske opdeling i fundområder og kronologiske perioder og inden for hver af disse i *Befunde* og *Ergebnisse* synes værket umiddelbart vanskeligt tilgængeligt, for ikke at sige uoverskueligt. Men på forbavsende kort tid bliver læseren fortrolig med systemet, der rummer store fortrin, især ved udredningen af komplicerede stratigrafiske forhold. Dokumentationsniveauet er usædvanligt højt, og fremstillingen er til det yderste pertentlig og detaljeret. Et minus ved systemet er de mange gentagelser, der må til, for at læseren kan følge med, og man kunne nok mene, at endog en meget betydelig del af de fremlagte enkeltoplysninger er af så speciel karakter, at de kunne være forblevet i de interne udgravningsrapporter. Men når udgiverne – Landesdenkmalamt Baden-Württemberg – har villet bekoste udgivelsen, således at bogen kan erhverves til en manérlig pris, skal vi andre sandelig ikke gøre vrøvl over, at arbejdet er udført godt og grundigt. Denne fremragende bog kalder på beundring og bør blive et eksempel til efterfølgelse.

Olaf Olsen

Norsk kildeudgave

SKATTEMATRIKKELEN 1647, *udg. af Norsk lokalhistorisk institutt, Universitetsforlaget Oslo, pr. bd. 48 n. kr.*

Med støtte fra Norges almenvitenskaplige forskningsråd har Rolf Fladby og Hans Try siden 1969 udsendt 9 af 12 planlagte bind af det vældige værk, som samlet kaldes skattematrikkelen.